

HARAGOD RÁM NEHEZEDETT

GOBBY FEHÉR GYULA

Élt Újvidéken egy ember. Fontos állami tisztséget töltött be, tulajdonképpen szabómester volt, igazából cukrász, valójában a párt katonája, de azt is lehetne mondani, hogy néptanító. Akkoriban híres és nevezetes király uralkodott az országban, messze földről jöttek hozzá alázatos tisztelői, hogy csodálják udvarának fényét és politikai bölcsességét, amellyel országát kormányozta. Vagyis a párt elnöke alázatos és szerény ember volt, aki nem is tagadta, hogy minden gondolata a nép szolgálata, a néptől csak a munkásosztály volt előtte fontosabb, de hát azt már a múlt század közepétől tudjuk, milyen szerepet tölt be a munkásosztály a nép életében. Aki ezt nem tudja, abból a világ ezen táján nem is válhatott se cukrász, se szabó, de állami tisztségviselő se.

Nem nagyon értettem, miért lázadoztak a minisztériumi tisztviselők, mikor kineveztek a fejlesztési minisztérium élére. A fejlesztés mindig szívügyem volt, s ha a párt megbízhatott valakiben, hogy szívvel-lélekkal végzi ezt a szolgálatot, akkor az én voltam. Hallottam én, hogy a hátam megett cukinak becéznek, ezzel gyalázva egykori önmagamot, ami voltam. Nem is tudta közülük senki, hogy cukrásszá nem sikerült kiképeznem magam, a mesteri oklevelet egyszer ajándékba adta nekem a szülővárosom munkásegyletemének igazgatója, mikor annyira berúgott a tiszteletemre adott fogadáson, hogy már nem tudott kitalálni semmilyen megfelelő ajándékot számomra. Megkérdezte nagy nyáladzás és hátbaveregetés közepette, hogy mi a kívánságom. Megmondtam neki rögtön, tetszenek nekem az általuk kiadott mesteri diplomák. Melyiket

akarod? Kérdezte. Ma este legyen cukrász. Mondtam neki, s úgy lett. Elmentünk az irodájába, elővette a szekrényéből a megfelelő és kellőképpen díszített oklevelet, elővette a pecsétet, de azt már rám bízta, hogy a fekete tusostal beleírjam az adatokat, mert annyira szédült, hogy képtelen lett volna egyenes vonalú betűket rajzolni. Aláírta, lepecsételte, bevezette a nagykönyvbe, hogy nyoma maradjon, és hiába akartam elkerülni, menthetetlenül összecsókol, miközben a táskámba helyezte. Így lettem cukrász.

Ami pedig nem voltam valójában, mert a harmincas években csak négy hónapig tanultam a szakmát. Még akkor élt édesapám, ő szerzett be a mesterhez nagy nehezen. Nagy rangot jelentett, ha valaki a város egyik leggőgösebb cukrászához bekerült. Igyekeztem is veszettül, jól is éreztem magam, nem mondom, a tudás akkoriban könnyen ragadt rám, az édességet kedveltem, ha odafigyeltek, akkor kibírtam nyalakodás nélkül. Úgy tűnt, jó segéd válik majd belőlem. A baj akkor kezdődött, mikor a mesterné asszony észrevette a hátsó szobában, hogy könnyen engedelmeskedem minden szavának. A cukrászda a város központjában volt, a mester háza meg a párhuzamos utcában. Nem tarthattunk minden szükséges alapanyagot benn az üzletben. Hamar megtanultam, hogy az egyik leggyakoribb feladatomban, testileg a legnehezebb is az volt, nekem kellett hordanom a félkész vagy elkészített termékeket a háztól az üzletig. S amíg az üzletben a mester volt az úr, otthon nem állhattam ellen a mesterné parancsainak. Tulajdonképpen sohasem voltam rá képes, hogy a főnökséggel szembeszegüljek. Nehéz ezt elismerni, de mint a legtöbben, én is inkább hallgatagon engedelmeskedtem a parancsoknak.

Az a nagyszájú legény belebámult a blúzomba. A hátsó szoba kulcsát mindig a kötényem zsebében hordtam, mióta észrevettük, hogy az inasok lopnak. Úgy döntöttünk, hogy csakis én engedhetem be őket a műhelybe, én ellenőrzöm rakodásukat, én zárom be utánuk az ajtót, nehogy meglopjanak ismét bennünket. Nem igényelt ez se különösebb erőfeszítést, se túl sok időt, ha nem volt a Jóska otthon, én ezt elvégeztem dalolva is. Az új inas is jött, ráraktam a kerékpárra vagy a hátára, amit kellett, távozott. Nagydarab legény volt, úgy tűnt, fáradhatatlan, mindig nevetős, az a vastag szája, a hatalmas fogai csak úgy villogtak. Azt hittem, jól tette Jóska, hogy megfogadta. A szemére akkor figyeltem föl, mikor a krumplicukros teknőt akartam a hátára segíteni. Könnyű blúz volt

rajtam, ahogy lehajoltam, kibukott belőle a bal mellem. A legény szeme fölizzott, akár a zsarátnok. Akaratlanul is a nadrágjára néztem, s a nadrág eleje előremeredt. Szótlanul visszahelyeztem bal mellemet a blúz anyaga mögé, de nem voltam rá képes, hogy elfelejtsem a legény szemét. Se a nadrágját. Akkor a második fiunk már kilenc hónapos volt, én úgy képzeltem, ideje elválasztani, de Jóska azt mondta, szoptassam még, hadd erősödjön. Ahányszor elővettem a mellem, mindig láttam az új legény száját. Talán az volt az oka, hogy Jóska kímélni akart, igen elhanyagolt, s bár nem gondoltam, hogy az eladónőkkel heteg, hiányzott nagyon a törődése. Talán meg is hatott az új fiú maflásága, egyszerűsége, engedelmissége. A teste már felnőtt férfit mintázott, de a szemei, az arca, a viselkedése inkább gyerekes maradt. Úgy tekintett rám, mint egy istennőre. Mikor kilógott előtte a mellem, elpirult, s azt hittem, a következő percben elájul.

Ó, ti hivatalos tekintélyben vagy egyenruhában járók, nézzetek fel egyszer a csillagsugáros éjszakába, s akkor talán megtanultok látni, és megtanuljátok megérteni semmisségünket. Mert gondoljátok csak el, ma már nem hihetünk antik mitológiákban, a tehénszavú Íriszben, Héliosz ragyogó szekerében, ma már elhaladtunk Ptolemaiosz naiv bolygórendszere mellett, amely a Földet teszi meg középpontnak. Nem hintázunk az olasz rinascimento bájosan balga eszmevilágában, mely az egész világegyetemet egy sárga szakállas öregúr kezébe adja, és Mózesnek a teremtésről szóló könyvét úgy olvassuk, mint egy kötet tündérmesét. Kepler lényegtelen porszemmé degradálta a földet, és Darwin lerántotta az embert az istenség trónusáról. Semmik vagyunk:

Gondoljátok hát el, ti büszke és fontos emberek, hogy a tudomány a végtelenséget, a határtalanságot vallja, hogy Földünk lényegtelen pont a Naprendszerben, s ki tudja, talán Naprendszerünk is porszem távoli, megismerhetetlen és elképzelhetetlen napokhoz viszonyítva. És ki tudja, hova megyünk, merre haladunk az ijesztő űrben? Talán az Arcturus felé, és felperzselődünk annak melegétől, talán egy üstökössel kereszteződik a pályánk, és Földünkön egy pillanat alatt megsemmisül minden élet. És akkor mi lesz a fontos hivatalból, a gondosan ápolat tekintélyből? Hová lesz a szigorúan összeráncolt szemöldök, az érdes, goromba hang?

Legközelebb ráparancsoltam, hogy vesse le az ingét, mert belelógthat a tésztába. Engedelmeskedett, de még a felsőteste is belepirult a tekintetembe. Halovány, sápadt bőre volt, mintha napot sose látott volna. A

melle bimbója meg előremeredt, sötétvörös lett, a nyálam elcsordult, hogy harapdálni kezdjem. Szidtam magam, kétgyermekes anya létemre egy fiatal gyerek még éretlen testét bámulom. De másnap azt parancsoltam neki, hogy vegye le a nadrágját, mert különben belisztezi. Gyöngécske hangon próbált tiltakozni, hogy majd kimossa az anyja, de rászóltam, nem szégyelli magát, az anyját akarja munkára fogni. Levette hát a nadrágját is, és libabőrös testtel állt előttem, nagy, kajla legény, félig megzavarodva. Harmadnap akarattal olyan rövid háziruhát öltöttem, hogy amint előrehajoltam, a szőrzetem kilátszott belőle. A legény gatyája megfeszült, egyszerűen hátat fordított nekem, különben el sem tudta volna takarni felgerjedt állapotát. Ha Jóska csak egyszer is közeledik hozzám, talán elkerülhető lett volna az elkerülhetetlen, de ő vagy a cukrászatával vagy a fiai jövőjével volt elfoglalva, alvatlanul és elégedetlenül keltem föl mellőle reggel. A legény meg mindennap jött. A fehér testével, az erős karjával, a könnyen ingerelhető mivoltával. Azzal a málé szájával. Egész nap azzal foglalkoztam, hogy igaz-e az a mondás, hogy akinek nagy az orra, annak nagy az a bizonyos alkatrésze is.

A következő hétfőn elhatározásra jutottam. Két pokrócot cipeltem a műhely sarkába, és gatyára vetköztettem a legényt. Addig forogtam, hajolgattam előtte, amíg lihegni nem kezdett. Akkor eléje penderültem, és megfogtam a szerszámát. Abban a percben telis-tele lett a tenyerem izgalmanak eredményeivel. Már-már elszégyelltem magam, de az ő izgalma egy pillanatra sem lappadt, talán még fokozódott is. Így aztán a pokrócokra vontam, és meggyőződtem róla, hogy igen tehetséges, mert ott se maradtam szárazon sokáig, de tevékenységét abba se hagyta, pihenésre sem gondolt, addig mozgott rajtam, amíg le nem fejtettem magamról. Amilyen együgyűnek látszott, olyan szorgalmas volt.

Attól kezdve mindennap foglalkoztam vele, mert akármennyire szilárdan is elhatároztam, hogy erkölcsös életet élek, buta kedveskedése, átlátszó kedveskedése mindig fölingerelt, lassacskán jobban kedveltem, mint a férjem közeledését. Mondhatom, azokból a pokrócokon eltöltött percekből órák, az anyagszállításból napról napra várt alkalom keletkezett. Valószínűleg az idő múlását vette észre Jóska is, mert egy hónap múlva megjelent, félreérthetetlen helyzetben talált bennünket, ordítva követelt igazságot magának. Én szótlánul félreálltam, a legény kapott néhány pofont, aztán magára vállalta a vádat, hogy erőszakkal esett nekem, s a jövője, úgy tűnt, ezen a vidéken, örökre lezárult. Később

csak úgy tudtam elélezni, ha az ő fehér testét, ha a vastag száját, ha a szerszámát képzeltem magam elé.

Később túl nagy jelentőséget tulajdonítottak annak, hogy a gazdám kidobott. A kapitalista üldözésnek voltam kitéve. A pártkrónika szerint. Ha az osztályharc csupa olyanfajta gyönyörűséget hozott volna másoknak is, mint nekem, akkor a hősök és harcosok a vártnál nagyobb számával kellett volna számolnunk. Én akkor nem tudtam, hogy osztályharcot gyakorolok, de azt nagyon hevesen csináltam. És még szívesen gyakoroltam volna tovább. Nemcsak a mestertől, apámtól is kaptam néhány pofont, amiért a cukrászatot abbahagytam. Ezt később sokan a kispolgári lételem megnyilvánulásának tartották, és megtiltották, hogy ezekről a pofonokról akár említést is tegyek. Pedig én úgy éreztem, hogy alaposan megérdemeltem őket. Meg kellett volna tartóztatnom magam, akkor is, ha a mesterné gömbölyűsége meghaladta minden képzelőerőmet, s akkor is, ha a többiektől hallomásból ismert gyönyör sokkal nagyobb volt, mint amennyit józan ésszel akármelyik parasztgyerek kibírt volna ismétlés nélkül.

Sokan azt mesélték, hogy a fejlesztési minisztériumot külön az én számomra találták ki. Csupáncsak azért, hogy jusson minisztérium még egy darab magyarnak a tartományi kormányon belül. Ezt több okból sem fogadhattam el. Először is, engem akárhová megtehettek volna igazgatónak. Voltam már a villanygazdaság élén, voltam a társadalombiztosító élén, voltam a szerencsejáték vállalat alapítója. Sehol sem toltam el a dolgot, a vezetésem alatt sehol baj nem történt. Másodszor, adhattak volna valami pártfunkciót is, ami semmiféle anyagi kiadással nem járt volna. Mégis fejlesztési miniszter lettem, akinek döntő beleszólása volt elég nagy összegek befektetésébe, a tartomány jövőjének meghatározására. Nem tulajdoníthattam másnak a kinevezésemet, mint az irántam való bizalom és elismerés megnyilvánulásának. Jólesett nagyrabecsülésnek tekinteni a gesztust akkor, mikor annyian kétségbe vonták a párt politikájának helyességét, az itteni magyarok becsületességét, a káderek minőségét. Mert annak ellenére, hogy a nép gyarapodott, az élet minősége javult, sokan idegen eszméket kezdtek követni. Saját fiammal veszekedtem, mikor egy este előállt azzal a mesével, hogy mi visszahúzzuk a társadalmat, megakadályozzuk a demokrácia fejlődését. Nem tudtam vele szemben sok érvet felvonultatni, mert hiszen őt külön egyetemen tanították a tudományra, de nagyon elegendő lett a filozófiá-

jából. Egész este, majd a következő napokban is egy számomra idegennek, sőt ellenségesnek tűnő elméletet magyarázott.

A társadalmak pusztulása nagyon egyszerű és megmásíthatatlan folyamat, akárcsak az emberi élet megszűnése. A társadalmak formái és alakulásai éppúgy meghalnak és elpusztulnak, mint a tiszavirág, vagy az elhagyott kastélyok díszkertje. Ó, van ebben fájdalom, mint a pusztulás, az elbúcsúzás minden jelenségében, ez a gondolat mindig idegen, keserű és borzongtató marad, mint a ködös őszi éjszaka, mégis ezen sajnálkozni, siránkozni éppoly céltalan, mint keseregni azon, hogy ősz hajszálak villapnak fel a hajunkban. Valahogy meg kell barátkoznunk azzal, hogy az élet születés és halál, tavasz és ősz, vágy és csalódás. A szép és mosolygós percek nem merevedhetnek meg, és semmi, még a társadalmi formák, a tömegeket mozgató erők sem örökkévalóak, sőt olykor nem is öregebbek az embernél. Ezt sohasem szabadna elfelejteni annak, aki valamilyen jelszóval, zászlóval vagy hazugsággal harcba indul, és tömegeket akar uszítani.

Elég sok fáradságomba került, mire szabót faragtam a gyerekből. Azért vettem föl inasnak, mert csupa jót hallottam róla. Fiatal özvegy voltam, a munka rám maradt, segítség meg sehonnan. Egy segéd, akivel beszéltem, nyíltan a szemembe röhögött. Minek jönne el engem szolgálni, mikor önállóan sokkal kifizetődőbb az élet. Mondta. Még nőket is olcsóbb találni, mint özvegyasszonyokat, akiknél szolgálni kell. Mondta. A gyerekről meg azt hallottam, hogy becsületes, egyszerű, és igen szorgalmas. Az egész szomszéd város mesélte, milyen nem várt, de mégis nagy szolgálatokat tett a régi mesterének. Ilyenfajta veszély nálam nem fenyegette. A szabóság új lehetőségeket kínált neki, nekem meg ő kínálhatott új lehetőségeket, ha igazak voltak a pletykák.

Elég sok időmbe került, mire beidomítottam. A mesterség érdekelte, a tüvel, cérnával, ollóval, anyaggal óvatosan bánt, de tőlem úgy félt, akár az ördögtől. Hónapokig háltam vele egy ágyban, mire rávettem, hogy kikezdjen velem. Olyan ártatlanul feküdt éjjeleken át, mint egy csecsemő. Eleinte nem is akart mellém feküdni. Azt állította, hogy jó őneki a földön is. Erről nem annyira az esdeklésem, inkább a hideg tél szoktatta le. Mikor megfázott, és tüszögni kezdett, tetőtől talpig levetkőztettem, lemostam, pokrócba csavartam, forró teával itattam. Akkor mellettem maradt. Aztán hozzám szokott. A mesterséget is eltanulta, lassan rá lehetett bízni a fércelésen kívül mást is, lassan megbízhatóan

lemérte a kuncaftokat, lassan nem kellett félni, hogy a szövet helyett a keze fejét varrja oda a gombhoz. Az ágyban igyekezett elhúzódni tőlem, nem kérdeztem meg, miért, tudtam, a szavak ilyenkor néha fölöslegeseek, néha meg több bajt okoznak, mint amennyi hasznot hoznak. Elég volt mellette aludnom, nemsokára már éreztem, hogy a melegem fölízgatja, s hajnal felé meg már egyre korábban kelt fel, hogy eltakarhassa ágáló férfiasságát. Egyre jobban izgattam magam én is, alig vártam, hogy áttörjük a köztünk levő gátat. Már éppen elég ideje nélkülöztem a szerelmet. Végül egy reggel fölhúztam magamon a hálóinget, és addig fészkelődtem, amíg ráültem a rúdra. Akkor aztán már nem kellett győzögetnem az urat semmiről. Alig akart lemászni rólam, s mivel szégyellte hirtelen napvilágra került igazi természetét, mikor kiszaladt vizelni a ház mögé, úgy kellett becsalogatnom a reggelihez. Jó segéd vált belőle. Szorgalmas volt, és ha magunkra maradtunk, és megkívántam, hát éppen nekem való. Csak a szakszervezetbe járt be akaratom ellenére, de hát minden férfinak kell hogy legyen valamilyen mániája, úgy tekintettem, hogy a szervezkedés meg a munkásság sorsának jobbításáról szóló beszédek az övé. Ebben meg is egyeztünk sokáig.

Néha megtörtént, hogy engem is be akart vonni a szakszervezetbe, vagy legalábbis ismertetni szerette volna velem elveit meg terveit, de sohasem vitatkoztam vele, csupán széttettem a lábamat, és megmutattam neki, mivel és hogyan ütközzön, ha már ellentétekről meg harcról meg erőkről beszél. Idővel mindig nekem lett igazam.

Ha pedig ezeket az ellentétes ismétlődő erőket észrevettük, próbáljuk megkeresni a holnap formáit, a valószínűségeket, a következményeket, az erők eredőjét, melynek iránya, nagysága már ismeretes. Azt hiszem, mindnyájan azt érezzük, hogy ennek a bomlási folyamatnak még nincsen vége, még sok mindennek kell történnie, mert így nem pihenhetnek meg a társadalmak. Mindenki érzi a bizonytalan talajt, a süppedős átmenetet. A centrifugális erők nem fáradtak még el. A borzalmas, zavaros gazdasági helyzet, a lelki meghasonlások, az erkölcsi kuszaságok, a fájdalmas osztályellentétek melegítik az erjesztő erőket, és lázítják a kenyeret kereső és történelmet csináló tömegeket.

A történészek szerint a Vajdaságban elég nagy tömegű és történelmi céljaiért határozottan kiálló munkásosztály alakult ki. Apám azt mondta, hogy ők inkább szórakoztak az összejöveleteken, mintsem harcoltak volna. Bár, mint néha bemutatta, az énekeik valóban harcokról, a

szabadságról meg a jövőről szóltak. Apám elég szépen énekelt, hatalmas tüdeje, kellemes baritonja erre képessé tette. Később megtanulta Jugoszlávia valamennyi népének legszebb dalait, akármerre járt, ha kellett, a történelmi vacsorákon be tudott kapcsolódni a késő estig tartó danolásba. Szerették is az elvtársak ezt a szokását nagyon.

Apám magas volt és jó kiállítású férfi, ennek ellenére a család sorsát tulajdonképpen anyám irányította. Ha nincs mellette, apám sohasem vállalja el igazgatói kinevezését. Félt a felelősségtől, azt tartotta, hogy jobb, ha képzetlenebb emberek állnak a posztokon, maga megelégedett volna szerényebb állással is, de anyám keményen kézben tartotta, segített is neki, meg családi összeköttetésekkel, ahogy otthon mondtuk: a partizánokkal mindig tudta, merre kell fordulni, hogy szélirányban legyen az ember.

Apám akkor találta magát szembe komolyabb bajokkal, mikor meghalt anyám. Nagyon megviselte anyám halála, elmaradoztak körülé a partizánok is, a rokonság is megöregedett, aztán az elbizakodottság, ami lassan ráragadt, a kényelem, amely évtizedekig körülfogta, a valódi harc hiánya puhánnyá tette az öreget. Egyedül nem maradhatott, de sem én, sem testvéreim nem értünk rá vele foglalkozni. Lehet, nem is hagyta volna, mert bennünket még felnőttkorunkban is apró gyermekeinek tekintett.

A kormány palotája fehér márvánnyal borított épület volt. A két világháború között épült egy Dragiša Brašovani nevezetű építész tervei alapján. 1939. szeptember 25-én adták át rendeltetésének, vagyis akkor járták végig a fekete csuhás pravoszláv papok, hogy minden helyiségét beszenteljék. Éppen három teljes éven át dolgoztak rajta, négymillió téglát került bele, s az oszlopai meg a tetőszerkezete hatszáz tonna építővasat nyelt el. Azóta már sokféle hivatalos neve volt, de Újvidéken mindig is Báni Palotának fogják hívni, mert a bánok számára készült. Az akkor éppen folyamatban levő átszervezésben a király úgy gondolta, hogy lenyugszik a soknemzetiségű és sokszokású ország, ha bánságokat alapít. Nem volt igaza.

A bán kifejezés a bajan mongol vagy török szóból ered. Az volt a jelentése, hogy az illető gazdag, tehetős ember. A bizánciak ezeket bojánosoknak, némely források szerint beanoszoknak nevezték. A délszláv népeknél, főleg a horvátoknál, a bán meghatározott feladatkört végrehajtó magas állami méltóság volt. Amikor az Árpád-háziak a horvát

trónra kerültek, a báni méltóság nem szűnt meg. Ők is kinevezték Horvátország, Dalmácia és Szlavónia területére saját bánjaikat. Ezt újította fel a jugoszláv király. 1941 áprilisában az egész rendszer összeomlott, és vele együtt a régi társadalom maradványa, a báni méltóság is megszűnt. De megmaradt a Báni Palota.

Az épületben 569 terem van. A minisztériumok mégis veszekedtek, egyiknek sem jutott elég hely. Végül azt a megoldást találták jónak, hogy közfalakat húztak a termekbe, átjárókat nyitottak a kisebbre fogott szobák között, csakhogy elférjen az egyre szaporodó tisztviselők hada. A fejlesztési minisztériumnak kilenc szoba és egy miniszteri terem jutott az osztozkodásnál.

Nem is értettem, miért cukkolnak a szobák ügyével. A helyettesem is, meg a főtanácsos is mindjárt első nap lerohantak a helyhiány problematikájával. Azt ajánlották, hogy kérjek külön kihallgatást az elnöktől, és tisztázzam vele, bennünket miért hoztak megalázó helyzetbe. Szerintük a szobák száma pontosan tükrözte azt a viszonyt, amelyet majd a Tartományi Végrehajtó Tanács a minisztériumunk iránt felvesz. A fizetésosztáskor, a munkahelyek növelésénél és főleg az évi költségvetés kiszabásánál. Szerintük, mikor teret követelek, akkor a tartomány fejlesztéséért küzdök. Nem én választottam őket, hinni se tudtam nekik, de a tekintélyem megalapozása végett elsétáltam az elnökhöz egy pohár whiskyre. Kaptam még egy szobát a folyosó végén, aztán megbeszéltük azt is, győz-e a csapat vasárnap a rangadón. Vérmes szurkoló volt, hamar rájöttem, hogy a székvárosi csapatnak a következő négy évben nem lesz sok anyagi gondja.

Ha körülnézünk a mai eszmékben és gazdasági zűrzavarban, akkor csak egyetlen kiutat találhatunk: a jövőt. Meglehet, hogy a mai káosz lecsapódik, az ég kitisztul, az ember jobb lesz, a lélek újjászületik, és az alkotómunka új életre fog kelni. Napjainkban csak ellentéteket, ellentmondásokat és szenvedélyes pusztító erőket látunk, amelyekből a logika éppen úgy hiányzik, mint ahogyan a szeretet és az emberi. A dugig telített élelmiszer- és gabonaraktárak mellett emberek éheznek, a túlméretezett árutermelés mellett hiány mutatkozik áruból. A leszerelési konferenciák mellett a fegyverkezés egyre fokozódik, az államok olyan nyomorúságos állapotba jutottak, hogy a legeslegszükségesebb beruházásokat sem engedhetik meg maguknak, ám milliárdokat és milliárdokat pazarolnak ágyúra, fegyverre, hadihajókra, tengeralattjárókra és harci

repülőgépekre. Valamennyien érezzük, hogy ez így nem mehet tovább. Az emberiség zsákutcába jutott. Kémleljük a holnap horizontját, a vonuló és egymásra tornyosuló felhőket, a reggeli pirkadatot, amely oly halványan villan az arcokon, mint az elillanó lidércfény.

Apámnak nagyon jó emlékezőtehetsége van. Inaskorában ugyan nem jutott sok könyvhöz vagy folyóirathoz, de rendszeresen olvasta a bácskai magyar sajtót, s kedvenceit, például a korán elhunyt Szenteleky Kornél írásait, sokszor idézte fejből. Néha még saját magát is meglepte, hogy amit beszél, az nem saját szava, idézet volt a Bács megyei Naplóból, a Vajdasági Írásból vagy a Hídből.

Apámnak az is jó tulajdonsága, hogy nem kapkodós. Anyám, a megboldogult, sokszor vádolta azzal, hogy lassú, mint a csiga. De inkább mindig meggondoltan cselekedett. Ezáltal megbízhatóbb lett.

Apám elmulasztott iskoláit munkával igyekezett pótolni. Mikor ők kerültek hatalomra, ez divattá változott. Még évekig éhezett az ország, de az iskolákat mindenütt igyekeztek beindítani. Az új hatalom biztatta az embereket a tanulásra. Persze, a beállítottság, a társadalmi nézet, az eleve adott volt, a marxizmus hazai változata sérthetetlen volt, ám érdemes volt tanulni, mert a végzettségtől függött a kereset. Sokan tanultak, sokan diplomákat vásároltak, de a fejlődésben mindenki szilárdan bízott, s ez büszkévé tette apámat, fontos munkahelyre került. Nekiült, és a területével összefüggő könyveket tanulmányozott, én meg mosolyogtam, mert ugyan majd idézni fogja őket, de a gondolatai még mindig Szenteleky gondolatai lesznek.

A miniszternek nemrég halt meg a felesége. Jól megnéztük magunknak a bemutatkozáson. Korán öszülő fajta volt, fehér hajkoronája teljesen öregurassá tette a kinézését, pedig az orcája még ragyogott. Akkor huszonhatan dolgoztunk a hivatalban, állítólag csupa szakértő meg tudós, úgyhogy kapásból kibírtunk egy képzetlen öregembert. Valaki így gondolta, aki idehelyezte. Két özvegyasszony, két elvált asszony meg négy idősebb hajadon volt köztünk. Elég sokan indultunk kihorgászni az öreget.

Ahhoz képest, hogy hivatalosan szabómesteri diplomával rendelkezett, gyorsan megtudtuk, hogy titokban van neki cukrászi képesítése is, meg biztosan befejezett valamikor valami pártiskolát. A lényeg az volt, hogy be lehet fűzni, a helyettes meg a tudós tanácsosok szemmel láthatóan törték is már a fejüket, hogyan használhatnák ki tudatlanságát

meg a jóakarátát, amiről az elején biztosított bennünket, mi ügyeletes nők meg azon gondolkodhattunk, milyen az ízlése, ki tudja letolatni vele a gatyát elsőnek. Semmilyen félrelépéséről nem hallottunk, de ami késik, nem múlik. Úgy gondoltuk, ez csak a befektetett munka mennyiségétől és minőségétől függ majd.

Nem minden beosztott juthat be egyformán gyakran a miniszterhez. Elméletben az osztályon dolgozók közül legtöbbünknek soha nem kellett volna bejárni hozzá az irodába. Hiszen csak zavartuk munkájában. Legtöbbet a titkárnője látta, de ő nem versenyzett a kegyeiért, mert úgy tudtuk, boldog házasságban él. Mi többiek különféle helyzetben leledztünk, mert az osztályvezetők, a két elvált asszony osztályvezető volt, minden héten részt vettek a heti kollégiumon, a területi szakértők meg szükségeltettek, mikor egy-egy szakterület került szóba, ők tehát legalább havonta láthatták a legfőbb urat, ők is ketten voltak. Mi többiek furfanggal kellett hogy éljünk, ha látni akartuk őt. Kivételesen az volt, ha ő jött le hozzánk szakmai kérdésekkel. Vagy látszólag szakmai kérdésekkel. Erre kellett rávenni valamiképpen.

Sokat beszélnek manapság a technikáról, az új kor műszaki vívmányairól, és való igaz, a műszaki tudományok döbbenetes gyorsasággal haladnak előre. Ha pusztán az elmúlt évtized műszaki vívmányait vesszük szemügyre, akkor is immár a csodával határos, hirtelen és csodálatos fejlődést kell konstatálnunk. Gondoljunk csak a repülési technika tökéletesítésére . . . Egészen természetesnek tartjuk, hogy Briand beszédeit az elhangzás pillanatában ebédlőnkben, Genftől több ezer kilométerrel hallhatjuk, hogy éjnek idején ágyunkban fekvé jut el fülünkbe a londoni Szent Pál-katedrális harangjainak kongása . . . Hogy olyan képeket láthatunk, melyeket még néhány évvel ezelőtt két-három napig készítettek, ma viszont az angol királyt ugyanabban a pillanatban láthatjuk, amikor megnyitja a „Rond-table-Konferenzt”, a kerekasztal-értekezletet. Vagy nem nagyszerű vívmánya-e a technikának, hogy egy öt-hat millió lakosú várost harminc-harmincöt perc alatt gázbombával maradéktalanul megsemmisíthet úgy, hogy ott egy közönséges tetű sem élhet tovább.

Tanulni kezdtem ismét. Tulajdonképpen isteni ajándék volt, hogy tanulhattam, ha valami félreeső helyen unatkozom, belehalok. Nagy veszteség volt Kaća halála, ha eszembe jutott, szememet előntötte a könny. És mindennap és szinte minden órában eszembe jutott. Mert

reá emlékeztettek a tárgyaim. Reá emlékeztettek a ruhadarabjaim. A táskám, az órám, a kezelógombok. Ha problémával találkoztam, az jutott eszembe, vajon ő mit tenne a helyemben. Ha szép nőre néztem, az jutott eszembe, olyat mint ő volt, már nem található. Ha otthon a legkisebbik fiamra néztem, csak reá emlékezhettem, mert sok vonását örökölte a gyerek. Kissé picsogós lettem, de ebbe bele kellett törődnöm, visszacsinálni a múltat nem lehet. Az új munkahelyemen különben is a jövőt bízták rám.

A fejlesztést irányítani nagyon szép dolog lenne, ha annyi sok érdek nem ütközne benne. De ütközik. Minden eszközt felhasználnak a városok, régiók, tartományok, köztársaságok, hogy előnyhöz jussanak. És még rengeteg érdekelt van. A gyáróriások, az igazgatóik, a helyi politikusok, a támogatóik, a mindenáron újítók, a tudósok, akik mániákusan kitartanak felfedezéseik mellett, a bankok, a különböző testületek. Ellentétbe került az országos érdek a helyivel, ellentétbe az öngazgatás minden formája a központi erővel. Ellentét keletkezik a városi és helyi tanácsok és a pártfórumok között. Közben pénzek forognak, kímélet nincs, emberek hullnak el a küzdelemben. A fejlesztés szép, de sok bajjal jár. Ezt már megtanultam pártbizottsági tagként is, vállalati igazgatóként is, most csőstül zuhant rám a sok kíváncsóság, és csőstül a sok ellenkíváncsóság. Közben ismerkedtem az adott körülményekkel, új kollégáimmal, új jogosultságaimmal, és igyekeztem kifürkészni a majdan várható megtorlások irányát is.

Mindig kihasználtam, hogy butának tartanak. Ha ügyes az ember, nem árt neki egy cseppet sem, hogy butának tartják. Szabadon kérhet tanácsot, szabadon dönthet saját véleménye szerint, még hivatkozhat is rá, hogy azért keveredett bajba, mert hát, ugye, talán, a körülményeket figyelembe véve, no meg aztán, ismerjük el, egy kicsit nem érthet mindent. Édes istenem, más hibák is vannak a világon. Nem az a legnagyobb szerencsétlenség, ha egy picit bugyuta az ember. Ha mégis megkérdezik, hogy akkor miért vállalt el felelős tisztséget, elég a legnagyobb tisztségviselőre utalni. Az is, ugye, vagyis az se, ugye, talán mégse ért mindenhez. De erre nemigen kellett hivatkozni. Nem kérdezett rá senki. Nem kevés élvezetet okozott a beszélgetés a helyettesemmel meg az osztályvezetőkkel. Ők kivétel nélkül a tudományok doktori voltak, kivétel nélkül irigyek a pozícióra, kivétel nélkül úgy érezték mind külön-külön, hogy tízszerre okosabbak nálam. Bizonyos szakterü-

leteken így is volt. Talán nekem több élettapasztalatom volt, talán eléggé megáldott az ég természetes és józan ésszel, és jóval több összeköttetésem volt bármelyiküknél. Ám, ha nem a párt kíván mindenáron döntéshozóként fellépni, az biztos, hogy nem én, hanem közülük ül valaki a bársonyszékbe. Ami különben műanyag borítású, egyszerű szék volt az irodámban. Élveztem izgalmukat, mikor hétfőnként szembeültünk egymással, élveztem kínjaikat, mikor megkíséreltek meghódítani, vagy valamilyen kérdésben szembeszállni velem. Jól szórakoztam ezen. Igazi állóháborút folytattak egymással és velem is. Adtak és kaptak ütések meg sebeket. Nem tudták, vagy nem gondolták át, hogy én már több háborún átestem, több háborút megúsztam szerencsésen, mint ahányban ők még részt fognak venni.

Végül tisztán látjuk, hogy nincs szent cél, nincs magasabb érdek, nincs nemes jelszó, nincs nemzeti eszmény, és nincs lövészárók-Krisztus, csak mézszárlás van, gonoszság van és igazságtalanság. A háború csak gyalázat és ostobaság. A rabulisztika, a szónoki ravaszság logikát keres ebben az állati ostobaságban, a jelszavak üres és hamis rakétái talmi fényt adnak az engedelmes csordának, amely napkeleti csillagnak nézi a rakétát, a papi szofisztika a legtisztább krisztusi ígéket összhangba hozza a rablás, gyilkolás és gyűlölet legaljasabb bűneivel. Ez hát a háború, ezért hát a sok parádé, harci induló, kokárda, tábori mise, nagyképű és nagyhangú szónoklat? Végre meglátjuk pucéran, bamba ürességében ezt a díszes, dölyfös Molochot, mely előtt milliók térdepeltek, tömjéneztek, s mely milliók vérét itta, milliók húsát, agyát és lelkét zabálta.

Jelena teljes erőből bedobta magát a minisztervadászatba. Hétfőn még én is meglepődtem, amikor megláttam, hogy egy majdnem teljesen áttetsző lila ruhát húzott magára, s alatta csipkéktől fodrozódott minden holmija. Azzal dicsekedett, hogy máris elérte, Szép Helénának szólítja a főnök. Vigyázz magadra. Mondtam neki a toalettben, amíg a hajával volt elfoglalva. Ha ilyen öltözékben sétálsz a palota folyosóin, valaki megerőszkol. Fölényesen nevetett. Elég nekem a bán. Mondta. Éppen elég. Persze már bánnak nevezte a minisztert. Hálából a Szép Heléna címéért. Aztán magyarul tudsz már? Kérdeztem. De erre is nevetett, megrántotta a vállát. A felesége is szerb volt. Mondta. Ezt se hallottad? Bólogattam, amit hallani lehetett, gondolom, kifüleltem mindent. De az magyarul beszélt otthon. Mondtam. Állítólag a gyerekekkel is mindjárt magyarul gagyogott. Jelena kilibegett a teremből. Az ajtónál még

megfordult. Azt hiszem, ahhoz a dologhoz nem fontos magyarul tudni. Mondta. Vagy gondolod, anélkül nem lehet józúen csinálni? Azzal otthagytam a tükör előtt. Jelena a zomboriakat képviselte minden lépésében. Akármilyen terv merült föl az osztályon, hamar megtanultuk, első lépésben azt kell megvizsgálni, mennyire felel meg a zomboriak érdekeinek. Körülbelül mindnyájan ismertük egymás köreit. Nem titkoltam soha, hogy Kikindáról jöttem, s mások is előbb-utóbb színt vallottak, honnan valósiak, hova nőültek, házasodtak be, hol vannak rokonaik. Meg aztán kifigyeltük egymás postáját, telefonjait, látogatóit. Ismertük az erőviszonyokat, sokat jelenthetett volna, ha a bán valamelyik csoport iránt elkötelezi magát. Valamit nekem is ki kellett találnom. Abból indultam ki, hogy a minisztériumban én voltam a szakszervezetis. Valamikor a miniszter is elkötelezett szakszervezeti dolgozó volt. Hirtelen aktivizáltam magam a jó ügy érdekében. Kihallgatást kértem tőle a szakszervezet nevében.

Színfeketébe öltöztem, mint egy holló. Nyakig gombos, zárt blúzt vettem föl. Különbözni akartam Jelenától meg a többiektől, akik mutogatták előnyeiket. Azt szerettem volna elérni, hogy énrám kíváncsi legyen. Frissen mosott hajkoronája úgy vette körül pirosposzsgás arcát, mint egy ezüstkeret. Komolyan meghallgatta mondanivalómat, aztán rámkérdezett. Most nincs más dolguk, mint ilyen háziünnepségeket szervezni? Kérdezte. Meg a télirevalót kell beszerezniük. Mondtam. Nem nagy dolgok, de széppé tehetik az emberek életét. Mondtam. Közben a titkárnő kihívta. Jól gondoltam, a szakszervezet csip-csup ügyei érdekelték. Nyakig húztam a szoknyámat, úgy tettem, mintha a harisnyatartómmal bíbelődnék. Egy csöppet se jött zavarba a vén kujon. Úgy láttam, elégedetten nézte végig a combomat meg a kifehérlő alsót, de elfordult. Valami baj van? Kérdezte. Igyekeztem elpirulni. A harisnyám. Mondtam a kapkodástól lihegve. Egyszerűen leszakadt a harisnyám. Mikor elcsendesedtem, visszafordult hozzám. Majd beírom a munkanaplómba a kirándulást. Mondta. Természetesen én is a tisztviselőkkel tartok. Egy ilyen együttes élmény közelebb hozza egymáshoz az embereket. Bevette a szakis dumát. Kezdehettem szervezni az élményt.

Azt mindenki tudta, hogy nem az öregem múlik a jövő évi költségvetés. Még nem. Ha megmarad és beletanul, akkor egy év múlva már több beleszólása lesz. Bár mindenki előtt világos volt, hogy a lényegi harc, a döntés végeredményben a párházban dől el. Persze, azért nálunk is

volt tét. Koncot a minisztériumnak is hagytak. És otthon, Kikindán sok ember élete függött attól, mit sikerül nekem elérnem a fekete ruhámmal meg a fehér bugyimmal. Vagy nélküle. Ebbe, a nekünk hagyott maradék sorsába szólhatott bele az öreg. Esetleg a nagyobb tétekbe is, ha jó kapcsolatai voltak odaát. Nos, Jelena már megindította a vetélkedést, én is biztattam magam, lássuk, ki jut a döntőbe.

Ez a föld mindig a materiális jólét földje volt, az emberek nagyon fontosnak tartották az anyagi jólétet, és ezért sokat foglalkoztak vele. Ebben a tekintetben ez az ország rész sokban hasonlított Hollandiához. Az emberek sokat ettek, ittak, a vagyonról beszéltek. Az örömük, élvezetük, a vágyódásuk reális volt és maradt, eszményük egyedül a jólét, a vagyon, a föld, ezért tulajdonképpen minden eszményük reális, földhöz kötött. Itt soha senki sem vágyott a föld fölé, a fellegekbe, a holnapokba, a mesékbe, tarka álmodozásokba.

Mindig szerettem olvasni. A mesterasszony, aki mellett éjszakákon át olvastam a kölcsönkönyvtárból kihozott könyveket, úgy becézett, hogy kicsiny könyvmolyom. Ha elkezdte, hogy én csak két dolgot tudok csinálni egész nap, vagy olvasok, vagy pedig varrok, akkor már tudtam, hogy mire vágyik. Három a magyaré. Mondtam neki, és letettem a könyvet. Csak ne hengegjünk előre. Mondta ő, és még kényelmesebben elhelyezkedett a dunna alatt.

Nem volt túl sok könyv a városi könyvtárban. Inkább csak az első világháború előtti kiadványok. Néhány vajdasági kötet a születőben levő kicsi irodalomból. Ezeket többször is elolvastam. A szakszervezetben köteleztek bennünket, hogy Gorkijt olvassunk meg Zolát. A munkásmozgalomról kellett volna valamit tudnunk. A Hidat vettük később közösen. Nem került túl sokba, közösen vettük, mert így mozgalmibb jellege volt az akciónak. De én rendszeresen vettem újságokat is, nem sajnáltam rá a pénzt, később a könyveket kezdtem gyűjteni. Büszke voltam rá, hogy szaporodik a polcon a könyvek sora. Volt egy idő, mikor csak a kis méretű, piros fődélű marxista kiadványokat olvastam, a gyors-talpaló kiképzéseken csak az előírt ún. szakirodalomra futotta. Figyelemmel kísértem azonban saját irodalmunk születését. Drukkoltam az íróknak. Olyan volt újságok nélkül, írók nélkül létezni, mint az árvaság. Nem volt ez nacionalizmus, ahogy egyesek elnevezték volna azt, hogy mi többen kiálltunk saját irodalmunk mellett. Attól sokkal természetesebb vágy volt bennünk. Anyanyelven hirdetni az igazat. Tudatlanabbak

voltunk attól, hogy saját gondolatainkat fejezzük ki, de öntudatosabbak attól, hogy szó nélkül elveszítsük önérzetünket.

Többször vállaltam védnökséget a fiatal írók fölött. Akkor is segítettem útjukat, ha nem kérték. Nem is kívántam, hogy erről tudjanak. Hasznosabb is volt, ha nem fecsegték erről. A politikában minden kapcsolatnak vannak előnyei, de vannak hátrányai is. Hamar megtanultam, hogy óvatosnak kell lenni, mert már az első időkben jöttek a leváltások, a cserék, a csapat átcsoportosítása. Igaza volt annak a részeg újságírónak, aki egyszer nekem támadt, hogy az irodalommal csak szórakozom. Másra nem futotta a tudásomból. Csak azzal védekezhettem volna, hogy jóakarattal teszem. Őt akkor elrángatták mellőlem, nehogy megsértsen, és én bosszút álljak rajta. De azt se álltam meg, hogy ne törődjek velük, mert féltettem őket.

A kisebbségi lélek ragaszkodik nyelvéhez, kultúrájához, de élesen szembehelyezkedik a többség legtöbbször türelmetlen asszimilációs törekvéseivel. De védelmi harcában nem használhat erőszakot, hiszen ez a többség legkegyetlenebb elnyomását vonná maga után. Tudatában van annak, hogy az erőszakot, a jogtalanságot nem lehet erőszakkal és jogtalansággal legyőzni, hanem helyette a szellem erejét, a jog és béke tiszteletét helyezi a többség asszimilációs törekvéseivel szemben. Ezért becsüli, szereti a kisebbség a jogot, a békét, ezért várja a jobb jövőt egyedül ezektől. Mivel saját bőrén érzi a kisebbségi sors szomorú következményeit, érdeklődéssel fordul minden olyan egyesülési terv, államreform felé, amely a kisebbségi sorsot egyszer s mindenkorra kiküszöbölné. A kisebbségi lélek szemlélődő, sóvárgó, a problémákban jobban elmélyedő lélekké válik, ezért érthető, hogy a kisebbségek a legtöbb reménnyel, érdeklődéssel és hittel szemlélik, sőt támogatják azokat a mozgalmakat, melyek a határok ledöntésére, az etatizmus eltüntetésére s Európa népének egyesülésére törekszenek.

Szarajevóba szerveztem kollektív kirándulást. Volt benne hivatalos találkozó a köztársasági minisztérium tagjaival (este fogadás, közös vacsora az Európa Hotel éttermében), volt benne séta a hegyekben (este közös vacsora a turistaszállodában), volt benne fél nap a Bascsarsin (olcsó vásárlás a piacon). Benne volt a titkos tervem, hogy megfőzöm az öreget. A titkárnő szerint lekéstem, mert Jelena már intézkedett. Vagyis többször is tárgyalt a bánnal zárt ajtó mögött. Gondoltam, majd kiderül. A fényképezőgépet föltöltöttem új tekercs filmmel, a hajamat

rendbe hozattam, manikűröztem. A költségvetés készült, mint a Luca széke. A zomboriak új fémipari negyedre áhítoztak, számításba került egy olajfeldolgozó is meg egy ételgyár terve is náluk, az enyémekek meg a kerámiagyárat fejlesztették volna, aztán erősen bizonygatták, hogy egy hatalmas vegyi kombinátot kellene kiépíteni, az egész ország felendülne tőle. A háború nem babra ment. Tétje volt, emelte harci kedvemet. Elhatároztam, hogy az öregnek be kell feküdnie az ágyamba.

A hotelban a mellettem levő szobában helyeztem el. Vacsora közben észrevettem, hogy fáradt, mert az üdvözlőbeszédét eléggé vontatottan mondta el. Biztosan itatták is a boszniai miniszterrel egymást. De itt nem a teljesítményéről volt szó, itt a befektetett állami tőke megszerzéséről volt szó. Az én jövőmről volt szó. Jelena úgy viselkedett, mintha igazi feleség lett volna. Megigazgatta a sálját, megkérdezte tőle, hogy nem vágja-e a hátát a huzat, ő nézte át a beszédet, hogy ne legyenek benne nyelvi hibák. No, gondoltam, a beszédet csak nézegessed, majd én mást veszek kézbe. Ejjélig táncolt a társaság, akkor már egyesek kidőltek, mások eláztak, harmadikak eltűntek. Az öreg többünkkel is táncolt, majd miután a vendéglátók is elszivárogtak mellőlünk, kijelentette, hogy ideje lepihenni. Amíg búcsúzkodott, én már levetkőztem a szobámban, frissítőt fújtam szét, elkészítettem a fényképezőgépet, és vártam a megjelenését. Attól tartottam, hogy vele lesz a Szép Helénke is, akkor új tervet kellett volna kieszelnem, de szerencsére egyedül érkezett. Csak azt vártam meg, hogy becsukja maga mögött az ajtót. Már loholtam is a nyomába. Visítanom kellett volna. Klasszikus filmekben úgy csinálják. De akkor összejön az egész folyosó. Még egyórás általános bratyzás keletkezik. Így viszont egy mozdulattal mellette termettem, és már rángattam is. Jöjjön át, kérem. Mondtam. Egér van a szobámban. Az ősz haj alól tiszta tekintetű, kék szemek ragyogtak rám az Európa Hotel éles fényű lámpája alatt. Mintha nevettek volna. Lehet, csak én véltem, hogy mosolyog rajtam. Pedig nemigen volt min mosolyognia, mert pongyolát viseltem ugyan, de alatta nem volt semmi. És a pongyoláról is levettem az övet. Ne túl sok időt veszítsünk a késő éjszakában. Egér. Mondta. Mintha még gondolkodott volna a dolgon. Félttem, hogy letelefonál a portásnak, intézkedjen. Vagy másfajta jó kifogást talál. Megrángattam a karját két kézzel, hogy a pongyola két szárnya lebegjen. Úgy jött át, mint aki tudja, hogy ott is fog maradni. Szótlanul. Gondosan bezárta maga mögött saját ajtaját. Aztán lehasalt,

hogy megnézze az ágy alját, mert szerintem ott ugrált valahol egy egérke. Egér. Mondta. Selymes kis állat. Ártatlan rágcsgáló. Úgy beszélt, mint aki bolondja az egereknek. Egerek és emberek. Mondta. Ezen még én is nevettem, hiszen én is olvastam a regényt. Steinbeck. Mondta, mire én megkontráztam. Késik a szüret. Mondtam. Mire bólintott. Szereti az irodalmat? Kérdezte. Mire én azt mondtam: Kedves csirkefogók. Mosolygott. Jó cím. Mondta. Talán ránk is vonatkozik. Főlnézett. Bár ez a Vén Európa cifrábbakat is látott már. Elgondolkodtam. Martin du Gard. Mondtam. Igen. Helyeselt. A Thibault-család. Maga, kislány, valóban olvasó ember. Azzal olyan tekintettel egyenesedett föl, amelyen láttam, hogy már szemébe ötlött az egér. Hirtelen elszégyelltem magam, összerántottam volna a pongyolámat, de addigra a karjába vett. Most keressük együtt. Mondta. Jó? Elég régi ágy volt az a vén Európában, mert olyan csikorgást csapott, hogy elriaszította volna még a macskákat is, nemcsak az egereket a szobából. De ez a nyikorgás az én győzedelmem zenéje volt, engem nem zavart. És nagy csodálatomra, meg is ismételtük a számot. Akkor is mosolygott, mikor lefényképeztem az ágyban. Szinte megsajnáltam, hogy kiteszi magát a kedvemnek, de még voltak terveim vele, nem kímélhettem.

Aztán megint csodálkoztam az irodájában, hogy nem riadt meg saját mezítelen képeitől. Amilyen nyugodtan fogadott, ugyanolyan nyugodtan hallgatta meg kissé dadogásra sikeredett mondandómat is, hogy hát egy kis segítségre volna szükségem, mert a kikindai befektetések ügyét egyesek el szeretnék mismásolni ebben a minisztériumban. Van valami összefüggés a segítség meg a fotók között? Kérdezte mosolyogva. Nem kell okvetlenül lennie. Mondtam neki. Közben a Vén Európa meg az Egerek és emberek járt az eszemben. Vegye úgy, hogy ez csak egy csínytevése a Kedves csirkefogóknak. Mondtam. Mire azt válaszolta, hogy neki is van egy meglepetése számomra. Azt hittem, valamilyen ajándékkal kíván meglepni, és ismét sajnáltam, hogy zsarolnom kell. De a dobozka, amit elővett, egy kis diktafont tartalmazott, és mikor az intésére közelebb tettem a fülem, akkor nemcsak a régi ágy csikorgását ismertem fel, hanem saját hangomat is, amint könyörgök. MÉG MÉG MOST MOST! Ezt hajtogattam, meg néha sikkantottam is. Látja. Mondta. A fiamtól kaptam az út előtt. Most nem kell némán nézegetnünk a fényképeket. Van hangbéli aláfestésünk is. Mosolygott. Hol volt ez? Kérdeztem. Ott volt a székre vetett zakómban. Mondta. Mikor

kikapcsolta, megkönnyebbültem. Elég hosszan sikoltoztam ott Szarajevóban. Utólag unalmas voltam magamnak. Olyan egyhangúnak tetszett a hangbéli aláfestés. Véletlenül bekapcsolva hagyta? Kérdeztem. Eléggé keserűnek tűnt a hangom. Saját beszédemet fölvételeztem. Mondta. Ezek a kisméretű szalagok több órás programot képesek fölvenni. Akarja hallani az egészet? Kérdezte. Tiltakoztam. Nem kérem. Mondtam. Ismerem a szöveget. Ismerem. Csak mosolygott. Akkor is, mikor arra céloztam, hogy a fényképek mindenesetre sokkoló hatásúak lehetnek. Azt felelte, csupán azért, mert ritkán közölnek öregemberekről ilyen képeket. Sokkal nagyobb a sikere a sima bőrű fiatal embereknek. Mondta. De hát néha az idősebbeket is meg kell örvendeztetni valamivel. Azt hiszem, magára gondolt, mikor elégedetten dörzsölte az orrát, és égből pottyant ajándékról beszélt. Pedig nem is az égből pottyantam, és rengeteg időmbe meg erőmbe került, hogy megszervezzem neki az emlegetett kis örömet.

A mi tarisznyánkban sohasem volt arany, kincs, súlyos emlék, amit kidobálhattunk volna. Mi csak most kötöttük fel üres tarisznyánkat, nekünk csak jelenünk van, azért járunk könnyen, kötetlenül. A tradíció és emlék nélküli emberek progresszívak, frissen és messzire menetelnek. Tekintetük a messziséget keresi, és könnyen átsiklik nyelvi, nemzeti elkülönüléseken. Az általános emberit látják, érzik, fürdetik. Látókörük széles, de persze nem oly éles, mintha szűk szögbe szorítanák, egy pontra szegeznék tekintetüket. A messzi horizont mindig elmosódottabb, mint a faluvégi erdő távlata.

A feleségem vette észre, hogy az öreg esténként gyakrabban elmaradozik, mint azelőtt. Nőt talált a vén kujon. Mondta. Még a végén új feleséget hoz a házhoz. Nem izgattam magam rajta, de az asszony igen-igen. Az új nő a családban kialakult viszonyokat fölborította volna. Aztán meg vagyoni jogi kérdések merültek volna fel, a feleségem meg már elkönnyvelte, hogy a villa ránk marad majd. A testvéreim vidéken dolgoztak, nekik volt lakásuk, természetes megoldásnak látszott, hogy ezt a villát mi örököljük. Apám erről nem beszélt, de valahogy feleslegesnek is látszott ezt vitatni.

Apám az írókhoz jár. Mondtam az asszonynak. Szeret sakkozni az öreg Gál Lacival, vagy kártyázni Bogdánfiékkal. Ámbátor az asszonynak igaza volt. Én is láttam rúzsnymot apám ingjén, nemcsak ő. Nem féltem egy új házasságtól, de attól már igen, hogy valami vereség éri. Anyám

mindig gondoskodott róla, körülvette a gondoskodással, mint valami pólyával. Nem is nőtt soha. Még belekeverik a bajba a nők.

Bízni lehetett apámban. Ha valamire a szavát adta, azt be is tartotta. Éppen ezért féltettem. Ha elcsábítják, tévútra vezetik. Meg is kérdeztem tőle, mikor kettesben olvastuk a vasárnapi újságokat, nincs-e túl sok gondja az új munkahelyen. Pislogott rám a nyitott lapok fölött. Hallottál ilyesmit? Kérdezett vissza. Nem hallottam, csak azt vettem észre, hogy egy kicsit idegesebb a szokottnál. Mondtam. Apám hallgatott. Minden rendben van, fiam. Mondta. Zajlik az élet körülöttem, de még mindig jobb, mintha a nyugdíjasklubba járnék egy kis beszélgetésre, hogy örömem legyen. Ezt a szót használta. Örömem. Irigyen néztem ezüstös haját. Anyám férfitestvérei kopaszok voltak, és volt egynéhány jele, hogy én anyámra ütöttem. Ha megérem a korát, akkor se leszek ilyen ezüstös. Ezt gondoltam akkor, meg még azt is, miért ne ficáncolna egy kicsit, mielőtt valóban nyugdíjba megy.

A kifejezetten pacifista életszemlélet majdnem minden kisebbségi író írásában fellelhető. Ma már a kisebbségi írók között nincsenek Déroulédek, hasonlóképpen idegen számukra Barrés harcos nacionalizmusa is. A kisebbségi írók sokkal inkább hajlanak az általános emberi felé mint a többségiek. Nemcsak Barrés nacionalizmusától állnak távol, hanem annak szélsőséges individualizmusától is. A kisebbségi írók között nincsenek gögös, zárkózott egyéniségek, akik számára közönyös lenne a tömeg élete, vágya és gondolatvilága. Számukra elmosódnak a társadalmi határok és megkülönböztetések. Az osztályozás csak a többség szükségessége és szenvedélye lehet. A kisebbségeknél az előítéletek szinte maguktól omlanak le, az út az embertől az emberig, egy néptől a másikig egyre kurtább és egyszerűbb lesz: a kisebbségi lélek kollektív lélekke szélesül.

Belezöttentem a bőrgarnitúra izzasztó és alacsony tömegébe. Sohasem szerettem itt üldögelni. Nemcsak azért, mert főleg számomra kelemetlen beszélgetésekre került sor a pártbizottságban, inkább csak azért, mert egyfajta folyton ismétlődő Canossa-járássá vált számomra ez az üldögelés. Tudtam, hogy a titkár elvtárs el fog ítélni, tudtam, hogy meg kell hallgatnom dorgálását, csak éppen azt nem tudtam még, hogy milyen ítéletet hozott kerek, erős fekete hajzatú koponyájában. De akármilyet is hozott, majd előadja. Nem is teketóriázott sokáig. Azt mesélik, összeverekedtek az irodámban a szeretőd. Mondta. Bizonyta-

lanul bólogattam. Ketten. Mondtam. Ketten összeverekedtek. Meglepetten nézett rám. Azt mondod, csak ketten? Kérdezte élesen. Hát hány szeretőd van ott a minisztériumban? Három? Négy? Öt? Nem válaszoltam a kérdéseire. Mindenképpen hagyni kellett, hogy kidühöngje magát. Sokkal könnyebb lesz vele a beszélgetés, ha előbb kiönti a mérgét. Különb en csodállak. Mondta. Ha hallaná a feleségem, ő megállapítaná, hogy irigy is vagyok rád. Nem egész három hónap alatt sorra döntögetted a nőket az egész minisztériumban, nem kis teljesítmény ebben a korban. Miért is nem mentél nyugdíjba? A kérdése nem érintett váratlanul. Ez volt az egyik lehetséges döntés. Menjek nyugdíjba, a nők meg verekedjenek az új főnök körül. Nem is ellenkeztem volna, ha ez a végső határozat. Tudod, miért nem mentél nyugdíjba? Kérdezte ismét. Eléggé fenyegető hangszúllyal. Már-már elszóltam magam, de kiderült, mégis csupán szónoki kérdés volt, mert válaszolt is saját kérdésére. Azért, mert úgy gondoltam, rád ott szükség van. Mondta. Meg voltam győződve róla, hogy a higgadtságod meg a tapasztaltságod legyőzi az ott tapasztalható ellentéteket. Megvakarta a fejét. Ezt a naivságot. Már mint az enyémet. Mondta. Nem csillapítótól le senkit, hanem növelted a feszültséget. Az egész tartomány rajtam röhög. Odaküldtelek, hogy objektív vezetés legyen, te meg végighergelted a tisztviselőnőket. Közben folynak a veszekedések, ha összehívom a bizottságot, kiderül, hogy a palánkaiak nem beszélnek a hódásákkal, a kikindaiak gyűlölik a becskerekieket. Ha így folytatjuk, kitör az anarchia. Éppen az én vezetésem alatt tör ki a tartományban az anarchia. És éppen azért, mert bíztam benned.

Valami jópofaságot akartam mondani, hogy oldjam a hangulatot, de csak az jutott eszembe, amit a plébános úr mondott az Istennek gyerekkoromban, mikor egy kicsit fölöntött a garatra. Haragod rám nehezedett, Uram. Azon törtem a fejem, hogy is hangzik ez a mondat szerbül. Többféle megoldása is lehetett. Közben a titkár elvtárs ismét gerjesztette magát. Az ő haragja szerencsére mulandóbb volt, mint a plébános úr följobbvalójáé. Éppen azon mérgeződött, miért nem tett inkább a kiadóház élére. Mindig tudtam, hogy jobban tudsz bánni azokkal az éhenkórász értelmiségiekkel, mint én. Mondta. Bár csak oda küldtelek volna közéjük, hogy ott élvezkedj velük. Különb en nem tudom, mit eszel az irodalmukon, hiszen, ha nincs egy önfeláldozó szerb orvos, az a Kornelije Stanković, akkor most nincs irodalmatok se. Remélem,

legalább ennyit tudsz a dologról. Mondta. Nagyon büszke volt rá, hogy Szenteleky valójában Stanković volt polgári nevén. Legyintettem. Ismerem ezeket a dumákat. Mondtam. Hogy Petőfi valójában Petrovics volt, meg hogy minden valamirevaló magyar író vagy szerb vagy zsidó. Ennek a szövegnek ebben a házban nincs helye. Fölkapta a fejét, úgy látszik, keményebben reagáltam kisdéd játékára, mint várta. Nem ez a téma. Mondta. Igazad van. Az a téma, hogy mit kezdesz most a sok egymásra fújató macskával a házadban. Hol találsz kandúrra számukra. Nem válaszoltam erre a kérdésre, egyrészt azt gondoltam, hadd furdalja a kíváncsiság még egy kissé, másrészt magam sem tudtam rá a helyes választ. Megdöböntett, hogy a szexi játékokból komoly botrány kerekedett. Mindenesetre nem én zargalásztam a nőket, akik később egymás ellen fordultak, ők kívántak trófeának az ágyukba. Azt hitték, nem hallottam, hogy maguk között bánnak neveznek. Meg azt hitték, el tudják majd választani a zsarolást a szerelmi életüktől. És még azt is hitték, hogy a szerelem csak egy fogás a tisztviselői ranglétrán való közlekedésben. A titkár csak mondta a magáét, de végül megkérdezte tőlem, hogy el tudom-e simítani a nőekkel támadt zűröket. Úgy tettem, mint aki ezen nagyon mélyen elgondolkodik. Érdemes ezen dolgozni? Kérdeztem. Hiszen az ellentét nem is annyira személyes. Nem személyes? Háborodott föl. Érted verekszenek, és azt állítod, hogy az ügy nem személyes. Mosolyogtam. A költségvetésen verekedtek össze. Mondtam. Ne csinálj úgy, mintha nem tudnád. Nálad verekszenek a főnökeik és irányítók. A zomboriak meg a palánkaiak, a kikindaiak meg a becskerekiek, akik beillesztették a minisztériumi apparátusokba a küldötteiket. Ezen a szemléleten ő is mosolygott. Szóval, tudod, hogy nem a szépségéért feküdtek le veled? Kérdezte. Bólogattam. Láttam, hogy elégedett. Akkor te csak éltél az alkalommal? Kérdezte. Bólogattam. Még mindig ügyes gyerek vagy. Mondta. Hangosan is nevetett. Ez az ellentét viszont megoldhatatlan. Mondta, és már a gondolatra is elkomolyodott. Eljött az ideje, hogy fordítsak a dolgon. Nem egészen igaz. Mondtam. Csöppnyi szünet után rákérdezett: Akkor hogy is van? Beszélni kellene az elnökömmel. Mondtam. Ha a költségvetési keretemet emelné tízmilliárddal, akkor kompromisszumot ajánlanék a zombori ételgyár meg a kikindai metanolgyár között. Ide is, oda is jutna kezdőtőke, és mindkét fél elégedett lehetne. Jövőre megint oszthatnánk pénzt a többieknek. Bólogattam. A politika kompromisszumok kérdése. Mond-

ta. Meg pénz kérdése. Mondtam. Hirtelen fölrohögött. És akkor mi fizetnék a te kettyentéseidet. Mondta. Nem mosolyogtam. Csak úgy lehettem meggyőző, ha komoly pofát vágok. Ha megoldjuk a pénzelosztás kérdését, a magánsérelmek maguktól eltűnnek. Mondtam. Együtt törtük a fejünket a lehetőségeken egy ideig. Végül is elfogadta a javaslatomat, hogy áthívhatja a kormányelnököt, és meggyőzi a kötendő kompromisszum hasznos voltáról. Így mindenki győzelemmel fejezi be saját hadjáratát. Mondta elégedetten, mintha ő találta volna meg a helyes megoldást. Aztán furcsállva nézett rám. És nem bántja a csőrödet, hogy azok az asszonyok nem a szép szemedért versenyeztek? Kérdezte. Akinek tetszek, az majd jelentkezik nálam. Mondtam. Nyújtózkodott, ezzel is jelezvén, hogy a kihallgatás véget ér.

Azért én vigyáznék a jövőben. Mondta. Egyszer véletlenül nem egymás felé nyújtják a karmaikat, hanem majd a te arcod felé. Bólogattam. Közben a szemem elé villant az átlátszó lila selyem alól kibukkanó csipkék szemmel nem követhető gazdagsága, a sárga pongyola alól kibukkanó selymes szőrű kisegér átváltozása, az íróasztal szélének támaszkodó fehér comb hullámzása, a színfekete blúz alól lassan kihámozódó felsőtest gömbölyűsége, a felém nyúló tenyerek rejtett puhasága. Miközben bólogattam, előttem táncolt az utóbbi hetek élményeinek tarkasága. Az élet különféle veszélyeket tartogat számunkra. Mondtam búcsúzáskor. Azért te mégis sokat tanultál az irodalomtól. Mondta. Nem véletlenül olvastál olyan sokat. És lehet, hogy nem véletlenül harcolsz olyan kitartóan, hogy jusson pénz az újságaitoknak meg a tanáraitoknak. Odafigyelek. Intett az ujjával. Nehogy azt higgyed, csak az intim kalandjaidat tartom számon. Az értelmiségre is nagyon odafigyelek. A végén még egy Stankovičból teremtetek magatoknak új Szentelekyt.

A vajdasági magyar irodalom csak most keresi életformáit, éppen ezért költészetének nélkülöznie kell még a bizonyosságot, a végleges talajt, az egységesebb világszemléletet. Még nem vertünk mély és biztos gyökeret a szikes, száraz talajban, a vetésünk még csak zölden és tétován zsendül, még csak ígéretet ad. Fogunk-e valaha szárba szökkenni, és fogunk-e duzzadt kalászatokat termelni a költészet sugaras földjén? Talán jobb erre választ nem keresni.